

A Treatment Evaluation Comparative Study of Mandatory Residential Centers Versus Rehabilitation Camps: Issues of Life satisfaction, Emotion Regulation and Mental Health

*Ensiyeh Babaie¹, Nader Razeghi², Hossein Nazoktabar³, Zeynab Jalali⁴

Author Address

1. Assistant professor of Payame Noor University, Iran;

2. Associate professor, Mazandaran University, Mazandaran, Iran;

3. Assistant professor of Payame Noor University, Iran;

4. Expert of Social Assistance and Crime Prevention Officers of Mazandaran Province, Department of Social Studies and Criminology Planning, Mazandaran, Iran.

*Corresponding Author Address: Babol P.C: 635; Mazandaran, Iran.

*Tel: +98 (11)32296807

*Email: e_babaei@pnu.ac.ir

Received: 2016 September 24; Accepted: 2016 October 15.

Abstract

Objective: According to WHO Expert Committee on Drug Dependence, treatment refers to a process in which the person who has substance abuse disorder is put under contact with a care system or a physician or any social service and moves in an interceptive direction in order to achieve the highest welfare, health and public health level (WHO, 1998). The aim of present study was to compare the effect of treatment programs of mandatory residential centers versus rehabilitation camps on life satisfaction, emotion regulation and mental health in males with substance abuse disorder in Sari-Iran.

Methods: This is a two-group pretest-posttest quasi-experimental research. Convenience sampling was used to recruit 260 men with substance abuse disorder. The participants were randomly assigned to two groups in equal numbers, namely, those who were staying in mandatory residential centers, and those who were admitted to rehabilitation camps. One-way covariance (ANOCOVA) and analysis of multivariate variance (ANOVA) were used to analyze the data.

Results: The results showed that the both groups in the pre-intervention and post-intervention were significantly different ($p < 0.001$) on life satisfaction, emotion regulation and mental health scales. The mean scores of life satisfaction scale in the participants who were admitted to the rehabilitation camps were higher than those in the mandatory compulsory treatment on all scales except for mental health and emotion regulation. The mean score of mental health of the participants in compulsory treatment was higher than those of the rehabilitation camps. Regarding emotion regulation, no tangible difference was observed in the two groups' performance.

Conclusion: The results highlighted the fact that no method can be effective alone. Therefore, each method can have its practical implications in substance abuse interventions and preventive measures. It can also be concluded that the treatment programs regardless of the particular method of treatment, voluntarily or compulsorily, may merely help those understanding and identifying their own solutions for getting to change and develop with an intention to recover.

Keywords: Drug Addicts Compulsory Treatment Centers, Rehabilitation Camp, Life Satisfaction, Emotional Regulation, Mental Health.

بررسی اثربخشی برنامه‌های درمانی مرکز اقامتی اجباری بر رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی و سلامت روان در افراد با اختلال سوءمصرف مواد

*انسیه بابایی^۱، نادر رازقی^۲، حسین نازک‌تبار^۳، زینب جلالی^۴

توضیحات نویسندگان

۱. استادیار گروه روانشناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران؛
  ۲. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، مازندران، ایران؛
  ۳. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران؛
  ۴. کارشناس معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل استان مازندران، اداره برنامه‌ریزی مطالعات اجتماعی و جرم‌شناسی.
- *آدرس نویسنده مسئول: بابل صندوق پستی ۶۹۵/ ساری، خیابان ۱۵ خرداد، دانشگاه پیام‌نور، گروه روانشناسی.
*تلفن: ۰۱۱۳۲۹۶۸۰۷ *رایانامه: e_babaei@pnu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۳ مهر ۱۳۹۵؛ تاریخ پذیرش: ۲۴ مهر ۱۳۹۵

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر، بررسی اثربخشی برنامه‌های درمانی در مراکز اقامتی اجباری بر رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی و سلامت روان در افراد با اختلال سوءمصرف مواد در سطح شهرستان ساری بود. نمونه‌های این بررسی در دو مرکز اقامتی اجباری (دولتی) و مراکز غیردولتی (کمپ‌ها) به‌سر می‌بردند.

روش‌بررسی: مطالعه از نوع شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون برای هر یک از گروه‌ها بود. جامعه آماری شامل تمامی مردان وابسته به مواد، مستقر در مرکز اقامتی (دولتی) و مراکز غیردولتی درمان (کمپ‌ها) در شهرستان ساری در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ و نیمه اول ۱۳۹۴ بود. از هر گروه ۱۳۰ نفر به‌شیوه نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند. هر دو گروه از نظر سن، تحصیلات با یکدیگر هم‌تا شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه‌های تنظیم هیجانی، سلامت روان، و رضایت از زندگی استفاده شد. داده‌ها با روش آماری آنالیز کوواریانس با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون تحلیل شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد اختلاف معناداری بین میانگین نمرات متغیرهای رضایت از زندگی، سلامت روان در قبل و بعد از مداخله در هر دو گروه وجود دارد؛ اما در متغیر تنظیم هیجانی، این اختلاف معنادار تنها در گروه دولتی در قبل و بعد از مداخله دیده شد ($p < 0/05$). همچنین بین هر دو گروه در متغیرهای رضایت از زندگی، سلامت روان اختلاف معنادار بعد از مداخله مشاهده شد ($p < 0/05$) و در متغیر تنظیم هیجانی بعد از مداخله تفاوتی دیده نشد.

نتیجه‌گیری: هر دو روش برنامه‌های درمانی (دولتی) و غیردولتی ارزش درمانی داشته و می‌توانند به‌عنوان مداخله‌ای مناسب در ارتقای رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی و سلامت روان به کار روند.

کلیدواژه‌ها: مرکز دولتی غیردولتی (کمپ‌ها)، مرکز دولتی نگهداری، درمان و کاهش آسیب معتادین، رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی، سلامت روان.

اختلال سوءمصرف مواد چه به صورت قانونی و چه غیرقانونی موضوع بحث برانگیزی است. دفتر سازمان ملل در ارتباط با مواد و جرائم مرتبط با مواد برآورد نموده است که بین ۱۵۵ تا ۲۵۰ میلیون نفر در جهان (۳/۵ تا ۵/۷ درصد از جمعیت بین سنین ۱۵ تا ۶۴ سال) در سال ۲۰۰۸ حداقل یک بار از موادمخدر استفاده کرده‌اند (۱).

سیستم‌های طبقه‌بندی اختلالات روانی در حال حاضر سوءمصرف مواد را به عنوان اختلال یا بیماری در نظر می‌گیرند (۲). نظریه‌های مختلف درمانی هر کدام فرآیند روانی خاصی را در تبیین اختلال سوءمصرف مواد و خصوصیات رفتاری آن مدنظر قرار می‌دهند. از این رو انتظار می‌رود که مطابق با دیدگاه‌های پذیرفته‌شده نظری، فرآیندهای تغییر از طریق سازوکارهای مناسب و مداخلات درمانی ایجاد گردد.

بر طبق نظر کمیته تخصصی درمانی سازمان بهداشت جهانی^۱، درمان به فرآیندی اطلاق می‌شود که در آن، فرد با اختلال سوءمصرف مواد در تماس با یک سیستم مراقبتی یا پزشک یا هر سرویس اجتماعی قرار می‌گیرد و در مسیر مداخله‌ای برای به دست آوردن بالاترین سطح رفاه، سلامت و بهداشت عمومی حرکت می‌کند (۳). در این خصوص رویکردهای متفاوتی در درمان اختلال سوءمصرف مواد وجود دارد که رویکردهای مختلف رفتاری تا رویکردهای دارویی را شامل می‌شود.

در سال ۱۹۸۶، سازمان بهداشت جهانی یک نظر کلی در خصوص ترک اجباری به صورت قانونی را برای افرادی که اختلال سوءمصرف موادمخدر دارند ارائه داده بود. بر این اساس ترک مواد به صورت قانونی زمانی می‌تواند موجه باشد که: (۱) حقوق افراد در مراحل دادرسی رعایت شود؛ (۲) درمان‌های مؤثر و انسانی برای این افراد ارائه شود. در صورت عدم این دو شرط ذکر شده، درمان اجباری تنها می‌تواند منجر به زندانی کردن افراد باشد و منزلت انسانی را متزلزل سازد و زندان‌ها مملو از انسان‌هایی با اختلال سوءمصرف مواد می‌شود. بخش داروها و جرائم سازمان ملل متحد اظهار می‌دارد که درمان دارویی اجباری به عنوان راه‌حل تکمیلی و جایگزین برای زندانیانی که اختلال سوءمصرف به مواد دارند، پذیرفته است. البته دفتر سازمان ملل متحد در بخش داروها و جرائم این نکته را نیز بیان می‌دارد که درمان اجباری و طولانی مدت اقامتی برای این زندانیان زمانی مؤثر است که به صورت داوطلبانه و با نظر موافق این زندانیان باشد در غیر این صورت این درمان‌ها نه تنها مؤثر واقع نمی‌شوند بلکه با قوانین بین‌المللی حقوق بشر نیز منافات دارند. توجیه اصلی برای این شیوه درمانی این است که استفاده از سوءمصرف مواد و بازگشت دوباره آن‌ها را کاهش دهد (۱).

این مسئله به خصوص درباره مصرف‌کنندگان هروئین صدق می‌کند که اگر در زمان محکومیت‌شان درمان نشوند، در زمان آزاد شدن از زندان، به مصرف هروئین ادامه می‌دهند. دکر و همکاران مطالعه‌ای به منظور مقایسه کمپ‌های اجباری و کمپ‌های داوطلبانه در پنج کشور اروپایی ایتالیا، آلمان، اتریش، سوییس و انگلیس انجام دادند. نمونه‌ها به تعداد ۸۴۵ نفر بودند. پیگیری نتایج درمانی به مدت ۶ تا ۱۲ ماه بوده است. نتایج در خصوص اثرات این دو شیوه درمانی بر روی سلامت روان،

تغییر در میزان مصرف، خودکارآمدی، میزان ارتکاب جرم نشان داده است که کمپ‌های اجباری به اندازه کمپ‌های داوطلبانه در کاهش استفاده از مواد و سایر متغیرهای ذکر شده مؤثر بوده است (۴). مطالعاتی از این دست سؤالاتی را ایجاد می‌کند مبنی بر اینکه درمان اختلال سوءمصرف مواد در چه موقعیت درمانی بهتر انجام می‌شود؟ اجبار به ترک سوءمصرف مواد تا چه حد کارایی دارد؟

نظریه‌های رفتاری و شناختی رفتاری، سوءمصرف مواد را بر طبق اصول یادگیری شرطی سازی کنش‌گر و نظریه یادگیری اجتماعی قابل توجهی می‌دانند. جنبه‌های تقویت‌کننده اختلال سوءمصرف مواد (هم از طریق ایجاد یا افزایش حالات روانی مثبت و هم از طریق تقلیل یا حذف حالات روانی منفی) به طور واضحی منطبق بر چارچوب شرطی سازی عاطفی هستند. اصول شرطی سازی کلاسیک کمک به تبیین تداعی قوی بین نشانه‌های محیط و تجربه میل به مواد می‌کند. مؤلفه‌های اساسی نظریه یادگیری اجتماعی برای درک اختلال سوءمصرف مواد شامل نقش سرمشق‌گیری و میانجی‌گری شناختی یک رفتار است. شاید مشخص‌ترین عامل خطر زای سوءمصرف مواد، تداعی با سایر سوءمصرف‌کنندگان مواد (هم در خانواده و هم در گروه هم‌سال) باشد که سرمشق الگوهای مصرف یا سوءمصرف مواد هستند. عوامل شناختی زمینه‌ساز برای سوءمصرف مواد شامل مهارت‌های مقابله و حل مسئله ضعیف، حس خودکارآمدی کم و انتظارات مثبت از اثرات مواد است. از تکنیک‌های یادگیری در فرآیند درمان شناختی رفتاری استفاده می‌شود. درمان‌گر به بیماران یادآوری می‌کند که یکی از اهداف درمان این است که به آن‌ها کمک کند تا رفتارهای ناکارآمد خود را از یاد ببرند و رفتارهای جدید بیاموزند (۵). یکی دیگر از رویکردها در خصوص درمان سوءمصرف مواد، رویکرد عوامل چندگانه^۲ است. بر طبق این رویکرد ویژگی‌های زیست‌شناختی و روان‌شناختی فردی، خانوادگی، عوامل درون‌گروه همسالان و ویژگی‌های بافت اجتماعی وسیع‌تری که افراد در آن زندگی می‌کنند ممکن است در ایجاد و نگهداری سوءمصرف مواد مؤثر واقع شوند. چنین نظریه‌هایی بر اساس بازنگری بر روی عوامل خطر و سوءمصرف مواد کارول و همکارانش تدوین شده است. بر طبق این دیدگاه برنامه‌های مداخله‌ای باید عوامل بیولوژیکی، روان‌شناختی، خانوادگی و اجتماعی نگهدارنده سوءمصرف مواد را هدف قرار دهند. شواهد حاکی از آن است که برنامه‌های چندسیستمی که بیشتر از یک عامل خطر را هدف قرار می‌دهند احتمالاً هم در پیشگیری و هم در درمان اختلال سوءمصرف مواد، بیشترین تأثیر را دارند (۶).

در ایران به منظور ارائه خدمات درمان و نیز کاهش آسیب در افرادی که به نحوی دچار اختلال سوءمصرف مواد گردیده‌اند مراکزی در دو بخش دولتی و غیردولتی تحت عنوان ماده ۱۶ و ماده ۱۵ مبارزه با موادمخدر مشغول به فعالیت هستند. ماده ۱۶ اصلاحیه قانون مبارزه با موادمخدر، شامل معاندان پرخطر خیابانی و لامکان و تزریقی است که در ملاء عام تظاهر به اعتیاد می‌کنند. درمان در این مراکز به روش مداخلات درمانی اجباری است. اما بر اساس ماده ۱۵ اعتیاد، جرم است. ولی به تمامی

1. Multiple risk factor theories

1. World Health Organization

2. Dekker

کلی این مقیاس (۰/۸۸، ۰/۰۱) و همچنین برای خرده‌مقیاس‌ها به‌ترتیب ۰/۶۹ برای عدم پذیرش، ۰/۶۹ برای اهداف، ۰/۵۷ برای تکانه، ۰/۶۸ برای آگاهی، ۰/۸۹ برای راهبردها و ۰/۸۰ برای شفافیت است. بررسی‌ها نشانگر روایی سازه و خصیصه‌های مدنظر است (۸). امینان برای تعیین اعتبار پرسشنامه دشواری در تنظیم هیجانی، نمره آن را با نمره پرسشنامه هیجان‌خواهی زاگرن همبسته نمود که مشخص شد همبستگی مثبت معناداری بین آن‌ها وجود دارد (۰/۴۳) $p=$ و $r=0.26$ (n=59). پایایی این پرسشنامه به دو روش آلفای کرونباخ و تصنیف محاسبه شد و به‌ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۸۰ به دست آمد (۸).

- پرسشنامه رضایت از زندگی^۳: از پرسشنامه‌ایی که داینر^۴ و همکاران (۱۹۸۵) با پنج سؤال و مقیاس پاسخگویی هفت‌درجه‌ای لیکرت (قویاً موافق=۷، تا قویاً مخالف=۱) تهیه نمود، استفاده شد. براساس گزارش داینر و همکاران (۱۹۸۵) پرسشنامه از روایی و همسانی درونی بالایی برخوردار است، به‌ترتیبی که آلفای کرونباخ آن برابر با ۰/۷۸ و پایایی بازآزمایی با فاصله دو ماه ۰/۸۲ (۰/۰۱) $p<$ بوده است (۹). خسروی نسخه‌ای از این پرسشنامه را در ایران ترجمه و آماده نمود و آلفای کرونباخ برابر با ۰/۸۸ را برای آن گزارش کرد (۱۰).

- پرسشنامه سلامت روان^۵: توسط گلدبرگ و هیلر^۶ (۱۹۷۲) برای غربالگری اختلالات روان‌شناختی غیرسایکوتیک طراحی شد و مبتنی بر خودگزارش دهی است. گلدبرگ و همکاران (۱۹۸۸) پایایی این آزمون را در حدود ۰/۸۰ گزارش کرده‌اند (۱۱). هومن در هنجاریایی پرسشنامه سلامت عمومی ۲۸ سؤالی در ایران، هماهنگی درونی این پرسشنامه را با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های فرعی، به‌ترتیب ۰/۸۵، ۰/۸۷، ۰/۷۹ و ۰/۹۱ گزارش نمود و برای کل مقیاس که نشان‌دهنده سلامت عمومی است، برابر با ۰/۸۵ برآورد کرد (۱۲).

داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۰ در دو سطح توصیفی و آماری تحلیل شد که در آن متناسب با سطح سنجش متغیرها از آمارهای توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون t زوجی و تحلیل کوواریانس) استفاده شد.

۳ یافته‌ها

از ۲۶۰ آزمودنی پژوهش حاضر، ۱۳۰ آزمودنی را افراد مستقر در گروه مرکز دولتی و ۱۳۰ آزمودنی افراد مستقر در مراکز غیردولتی تشکیل دادند. میانگین سنی آزمودنی‌ها در دو گروه دولتی و مراکز غیردولتی بین ۳۴-۳۶ سال بوده که کمترین سن ۱۸ سال بوده و بالاترین سن ۵۴ سال بود. ۸۰ درصد افراد مستقر در مرکز دولتی و ۴۷ درصد افراد مستقر در مراکز غیردولتی میزان تحصیلات‌شان زیردپلم بود. ۷۷/۷ درصد آزمودنی‌ها در گروه دولتی و ۹۶/۲ در گروه غیردولتی دارای مشاغل آزاد بودند.

معتادان اجازه داده می‌شود، به مراکز مجازی که از سوی وزارت بهداشت و سازمان بهزیستی مشخص می‌گردد مراجعه و جهت درمان و بازپروری خود اقدام نمایند. مراجع در طول مراحل درمانی در مرکز درمانی اقامت داشته و تنها به حکم ضرورت یا براساس مراحل ترخیصی از پیش تعیین شده مجاز به خروج از مرکز هستند. برنامه روزانه این مراکز با توجه به پروتکل ارائه شده از سوی سازمان بهزیستی کشور از تنوع و جامعیت بسیاری برخوردار است.

شناسایی و ارزیابی رویکردهای مداخله‌ای مناسب از این جهت حائز اهمیت است که می‌تواند تعیین‌کننده نوع مداخله برای درمان یا کاهش رفتارهای مخاطره‌آمیز و همین‌طور مدیریت‌کردن منابع مالی در امر پیشگیری، آموزش و درمان باشد؛ بنابراین شناسایی رویکردهای درمانی مختلف در درمان سوءمصرف موادمخدر ضروری است. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند به کاهش هزینه‌های تحمیل شده بر جامعه، خانواده، ارگان‌های مربوطه و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و دیگر آسیب‌های وابسته کمک نماید.

باتوجه به مطالب ذکر شده و در راستای هدف تحقیق و باتوجه به پژوهش‌های پیشین، این هدف تدوین و آزمایش شد که آیا مداخله درمانی به روش اقامتی اجباری (دولتی) و مداخله به روش اقامتی (غیردولتی) بدون توسل به اجبار باعث افزایش رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی و سلامت روان در افراد با اختلال سوءمصرف مواد خواهد شد یا خیر؟

۲ روش بررسی

روش پژوهش حاضر شبه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون بود که با توجه به هدف از نوع کاربردی است.

جامعه آماری شامل تمامی افراد مرد با اختلال سوءمصرف مواد مستقر در مرکز اقامتی دولتی و مراکز غیردولتی (کمپ‌ها) در سطح شهرستان ساری بین سنین ۱۸ الی ۵۵ سال به بالا بود که در نیمه دوم سال ۱۳۹۳ و نیمه اول سال ۱۳۹۴ حضور داشتند.

برای برآورد حجم نمونه از جدول کریجسی مورگان^۱ استفاده شد. حجم نمونه لازم با توجه به جدول مذکور در هر دو گروه تعداد ۱۳۰ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. پرسشنامه‌های استفاده شده در این بررسی شامل:

- پرسشنامه تنظیم هیجانی: این پرسشنامه توسط گراتز و رومر^۲ (۲۰۰۴) ساخته شد. پرسشنامه شاخص خودگزارشی است که برای ارزیابی دشواری‌های موجود در تنظیم هیجانی بوده که دارای ۳۶ عبارت و ۶ خرده‌مقیاس است. این مقیاس دارای همسانی درونی بال، کل مقیاس (۰/۹۳) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس عدم پذیرش (۰/۸۵) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس اهداف (۰/۸۹) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس تکانه (۰/۸۶) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس آگاهی (۰/۸۰) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس راهبردها (۰/۸۸) $\alpha=$ ، خرده‌مقیاس شفافیت (۰/۸۴) $\alpha=$ و پایایی آزمون-بازآزمون خوب، برای نمرات

جدول ۱. نتایج آزمون t وابسته بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر رضایت از زندگی

گروه‌ها	قبل از مداخله	بعد از مداخله	مقدار p
---------	---------------	---------------	---------

4. Diener

5. General Health Questionnaire

6. Goldberg & Hillier

1. Krejcie & Morgan

2. Gratz & Romer

3. Life satisfaction Questionnaire

میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	مقدار p
۱۷/۴۵	۷/۴۶	۱۹/۱۷	۶/۷۱	۰/۰۱۴
۲۰/۰۲	۸/۲۳	۲۱/۹۲	۷/۰۷	۰/۰۲۲
	۰/۰۰۹		۰/۰۱۴	

در جدول ۱ نشان داده شده است که میانگین پیش‌آزمون متغیر رضایت از زندگی با میانگین پس‌آزمون آن در گروه دولتی دارای تفاوت معنادار است ($p=0/014$) و همچنین در گروه غیردولتی نیز در متغیر رضایت از زندگی میانگین پیش‌آزمون با میانگین پس‌آزمون نیز دارای تفاوت معنادار است ($p=0/022$). این نتیجه نشان می‌دهد مداخله هم‌به‌روش دولتی و هم‌به‌روش غیردولتی منجر به افزایش معنادار رضایت از زندگی در مرحله پس‌آزمون در هر گروه شده است.

باتوجه به معنادار بودن میانگین نمره رضایت از زندگی در پیش‌آزمون برای بررسی فرضیه پژوهش و مقایسه نمرات پس‌آزمون متغیر رضایت از زندگی در دو گروه دولتی و غیردولتی، جهت تعدیل اثر نمره پیش‌آزمون در پس‌آزمون از آزمون آنالیز کوواریانس استفاده شد و ملاحظه شد که بین میانگین گروه دولتی و گروه غیردولتی تفاوت معنادار وجود دارد ($p=0/014$). همان‌گونه که ملاحظه می‌شود رضایت از زندگی در مراکز غیردولتی بیشتر از مرکز دولتی است.

جدول ۲. نتایج آزمون t وابسته بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر سلامت روان

مقدار p	بعد از مداخله		قبل از مداخله		گروه‌ها
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
$p<0/001$	۱۴/۶۸	۶۶/۵۲	۱۵/۳۶	۲۴/۶۶	گروه دولتی
۰/۰۰۷	۱۶/۸۷	۲۸/۵۹	۱۵/۵۸	۲۳/۲۶	گروه غیردولتی
		$p<0/001$		۰/۴۶۶	مقدار p

در جدول ۲ نشان داده شده است که میانگین پیش‌آزمون متغیر سلامت روان با میانگین پس‌آزمون آن در گروه دولتی دارای تفاوت معنادار است ($p<0/001$) و همچنین در گروه غیردولتی در متغیر سلامت روان میانگین پیش‌آزمون با میانگین پس‌آزمون نیز دارای تفاوت معنادار است ($p=0/007$). این نتیجه نشان می‌دهد مداخله هم‌به‌روش دولتی و هم‌به‌روش غیردولتی منجر به افزایش معنادار سلامت روان در مرحله پس‌آزمون شده است.

برای بررسی دقیق‌تر فرضیه پژوهش و مقایسه نمرات پس‌آزمون متغیر سلامت روان در دو گروه دولتی و غیردولتی، جهت تعدیل اثر نمره پیش‌آزمون در پس‌آزمون از آزمون آنالیز کوواریانس استفاده شد و ملاحظه گردید که بین میانگین نمره متغیر سلامت روان گروه دولتی و گروه غیردولتی تفاوت معنادار وجود دارد ($p<0/001$). بدین معنا که مداخله در گروه دولتی بر روی سلامت روان، بیشتر از مرکز غیردولتی تأثیرگذار است.

جدول ۳. نتایج آزمون t وابسته بین پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیر تنظیم هیجانی

مقدار p	بعد از مداخله		قبل از مداخله		گروه‌ها
	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	
$p<0/001$	۲۰/۵۷	۹۷/۳۸	۲۴/۷۸	۱۰۷/۶۶	گروه دولتی
۰/۷۴۷	۲۰/۷۱	۹۹/۹۵	۱۷/۶	۹۹/۲۹	گروه غیردولتی
		۰/۰۶۶		۰/۰۰۳	مقدار p

در جدول ۳ نشان داده شده است میانگین پیش‌آزمون متغیر تنظیم هیجانی با میانگین پس‌آزمون آن در گروه دولتی دارای تفاوت معنادار است ($p<0/001$) اما در گروه غیردولتی این تفاوت دیده نشد. این نتیجه نشان می‌دهد مداخله هم‌به‌روش دولتی منجر به افزایش معنادار تنظیم هیجانی در مرحله پس‌آزمون شده است.

باتوجه به معنادار بودن میانگین نمره تنظیم هیجانی در پیش‌آزمون برای بررسی فرضیه پژوهش و مقایسه نمرات پس‌آزمون متغیر تنظیم هیجانی در دو گروه دولتی و غیردولتی، جهت تعدیل اثر نمره پیش‌آزمون در پس‌آزمون از آزمون آنالیز کوواریانس استفاده شد و ملاحظه گردید که بین میانگین گروه دولتی و گروه غیردولتی تفاوت معنادار وجود ندارد ($p=0/066$). بدین معنا که مداخله در گروه دولتی و غیردولتی بر روی

تنظیم هیجانی تأثیرگذار نیست.

۴ بحث

هدف اصلی این پژوهش پاسخ‌گویی به این پرسش بود که آیا برنامه‌های درمانی مرکز اقامتی اجباری بر رضایت از زندگی، تنظیم هیجانی و سلامت روان در افراد با اختلال سوء‌مصرف مواد تأثیر دارد؟ نتایج نشان داد که تفاوت معناداری بین میانگین نمرات در قبل و بعد از درمان در هر دو گروه وجود دارد. عملکرد مرکز دولتی برای تنظیم هیجانی، رضایت از زندگی و سلامت روان اثربخش بوده است؛ اما عملکرد مراکز غیردولتی تنها برای سلامت روان و رضایت از زندگی اثربخش بوده است. با استفاده از آزمون t زوجی تفاوت معناداری بین

رویکردهای متفاوتی در درمان سوء استفاده از مصرف مواد مخدر ارائه شده است که رویکردهای مختلف رفتاری تا رویکردهای دارویی را شامل می‌شود. انواع مختلف مداخلات درمانی شامل مداخلات گوناگون درمانی کوتاه‌مدت مانند چند هفته سم‌زدایی به صورت سرپایی یا بستری که در وابستگی‌های شدید به مواد شبه‌افیونی به کار می‌رود تا اقامت شبانه‌روزی در خانه‌های بهبودی و خانه‌هایی با تمرکز بر رویکرد اجتماع درمان‌مدار و اقامت اجباری در زندان‌ها را می‌توان برشمرد. بهترین نتیجه زمانی به دست می‌آید که درمان‌هایی با رویکردهای چندگانه شامل درمان‌های دارویی و مداخلات روان‌شناختی-اجتماعی برای پاسخ به احتیاجات گوناگون افراد وابسته به مواد به کار گرفته شوند و بر کیفیت زندگی به‌عنوان یکی از شاخص‌های بهداشتی با ترکیبی از شناخت‌های هر فرد در جنبه‌های مختلف زندگی و عملکرد در روابط انسانی، کاری و اجتماعی که برای ادامهٔ بهینه حیات و به‌زیستی فرد ضروری می‌نماید، تأثیرگذار باشد (۲۵).

5 نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر ارزش هر یک از روش‌های مداخله‌ای در درمان اختلال سوء مصرف مواد را برجسته نمود. به نظر می‌رسد که هیچ روشی به‌تنهایی نمی‌تواند مؤثر باشد، لذا هر روش در جایگاه خود می‌تواند دارای تلویحات کاربردی مهمی در مداخلات و اقدامات پیشگیرانه اختلال سوء مصرف مواد باشد و ظاهراً اگر در خوشبینانه‌ترین وضعیت قرار بگیریم باید گفت برنامه‌های مداخله‌ای صرف‌نظر از شیوهٔ خاص درمانی چه به صورت داوطلبانه و چه به صورت اجباری ممکن است تنها به افرادی کمک کنند که راه‌حل‌های خود برای تغییر و تحول را فهمیده و شناسایی نمایند و خواهان تغییر باشند.

6 تشکر و قدردانی

از معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل استان مازندران واحد مطالعات جرم‌شناسی و اجتماعی که با همکاری‌های بی‌شائبهٔ خود، گروه محققان را در این امر یاری نمودند تشکر و قدردانی می‌گردد.

میانگین نمرات در عملکرد هر دو گروه مشاهده شد. میانگین نمرهٔ متغیر رضایت از زندگی در مراکز اقامتی بیش‌تر از مرکز دولتی بوده است؛ اما میانگین نمرهٔ سلامت روان در مرکز دولتی بیشتر از مراکز اقامتی نشان داده شد و در متغیر تنظیم هیجانی عملکرد در مراکز غیردولتی بیشتر از مرکز دولتی نشان داده است اما تفاوت معنادار در عملکرد گروه دولتی مشاهده نشد. یافته‌های این بررسی مبنی بر اثربخش بودن عملکرد مرکز دولتی برای تنظیم هیجانی، رضایت از زندگی و سلامت روان و عملکرد مراکز غیردولتی تنها برای سلامت روان و رضایت از زندگی با یافته‌های بوردون و همکاران (۱۳)، میتچل و همکاران (۱۴)؛ رورکه و همکاران (۱۵)؛ کلارک و یونگ (۱۶)؛ بندوسی و همکاران (۱۷)؛ اوربانوسکی (۱۸)؛ وایلد و همکاران (۱۹)؛ برشت و همکاران (۲۰)؛ پرندارگست و همکاران (۲۱)؛ مرکز ملی سوء مصرف مواد مخدر در دانشگاه کلمبیا (۲۲) که با نمونه‌هایی مشابه با نمونه‌های بررسی حاضر و در دو مراکز اقامت اجباری و مراکز اقامتی غیراجباری (اختیاری) انجام شده است، همسوست.

توضیح و تبیین احتمالی برای یافته‌های حاصل از بررسی روش‌های متفاوت درمانی در افراد با اختلال سوء مصرف مواد وجود دارد. نظر به تنوع عوامل مؤثر در گرایش افراد به مواد مخدر از نظر روانی، اجتماعی و فرهنگی و نیز تعدد مشکلات حاصل از ابتلا به اعتیاد، ضروریست ویژگی‌های فردی بیماران در تدوین برنامه‌های درمانی مدنظر قرار گیرد (۲۳). ماهیت مداخلات درمانی می‌تواند شامل درمان‌های دارویی، روان‌شناختی، درمان‌های سنتی و دیگر سرویس‌های بازپروری باشد که در کشورهای مختلف متفاوت است. تا قبل از سال ۱۹۱۴ درمان اعتیاد در مقایسه با امروز از تنوع کافی برخوردار نبود و بسیار مشکل بود زیرا تنها مادهٔ درمانی دردسترس مورفین بوده است که معمولاً خالص و مصرف آن مشکل بود (۲۴). بیمارانی که در آن زمان بدین صورت به ترک مواد می‌پرداختند معمولاً دوباره به وظایف و تکالیف خویش روی می‌آوردند و میزان درمان نیز اغلب به توانایی بیمار برای پرداخت هزینه‌های درمانش بستگی داشت (۲۴). در چند دههٔ اخیر تحقیقات زیادی بر روی افراد وابسته به سوء مصرف مواد به‌منظور ایجاد انگیزه برای ترک مواد مخدر در آنان صورت گرفته است.

References

1. Gerra G, Clark NC. From coercion to cohesion: treating drug dependence through health care, not punishment. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime;2009.[Link]
2. Casas M, Duro P, Pinet C. Otras drogodependencias. *Introd Psicopatología Ya Psiquiatr.* 2006. [Link]
3. Dependence WEC on D. WHO Expert Committee on Drug Dependence. *World Health Organ Tech Rep Ser.* 2006;(942):i-1. [Link]
4. Dekker J, O'Brien K, Smith NE. An Evaluation of the Compulsory Drug Treatment Program (CDTP). NSW Bureau of Crime Statistics and Research; 2010. [Link]
5. Schaub M, Stevens A, Berto D, Hunt N, Kersch V, McSweeney T, et al. Comparing outcomes of 'voluntary' and 'quasi-compulsory' treatment of substance dependence in Europe. *Eur Addict Res.* 2010;16(1):53-60. [Link]
6. Carroll KM, Onken LS. Behavioral therapies for drug abuse. Bakhshipour Roodsari A, Mohamadkhani Sh. (Persian Translators). 1st ed. Tehran: Espande Honar; 2001,pp: 17-22. [Link]
7. Gratz KL, Roemer L. Multidimensional assessment of emotion regulation and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *J Psychopathol Behav Assess.* 2004;26(1):41-54. [Link]
8. Aminian M. The relationship between emotional regulation difficulties, negative life events and image of the body with eating disorders among women and girls in Ahwaz city. [MA Dissertation]. Ahwaz Azad University;2009. [Persian] [Link]
9. Diener ED, Emmons RA, Larsen RJ, Griffin S. The satisfaction with life scale. *J Pers Assess.* 1985;49(1):71-75. [Link]
10. Khosravi Z. Role of Negative stereotypes in the formation and persistence of depression in childhood and adolescence. *Journal of Alzahra University.* 1997; 21:1-16.[Persian][Link]
11. Goldberg DP, Hillier VF. A scaled version of the General Health Questionnaire. *Psychol Med.* 1979;9(1):139-145. [Link]
12. Masoudian M, Baratian M, Hooman A, Montazeri A, Ghafouri A, Jalali MR. Standardization and Normalization of General Health Questionnaire, Educational Research Institute. Teacher Training University.1997 [Persian] [Link]
13. Burdon WM, Dang J, Prendergast ML, Messina NP, Farabee D. Differential effectiveness of residential versus outpatient aftercare for parolees from prison-based therapeutic community treatment programs. *Subst Abuse Treat Prev Policy.* 2007;2(1):16. [Link]
14. Mitchell O, Wilson DB, MacKenzie DL. Does incarceration-based drug treatment reduce recidivism? A meta-analytic synthesis of the research. *J Exp Criminol.* 2007;3(4):353-375. [Link]
15. Rourke P, Howard J, Martire KA. Legal Mandates and Perceived Coercion in Residential Alcohol and Other Drug Treatment. *Psychiatry Psychol Law.* 2015;22(5):756-768.[Link]
16. Clark C, Young MS. Outcomes of mandated treatment for women with histories of abuse and co-occurring disorders. *J Subst Abuse Treat.* 2009;37(4):346-352. [Link]
17. Banducci AN, Dahne J, Magidson JF, Chen K, Daughters SB, Lejuez CW. Clinical characteristics as a function of referral status among substance users in residential treatment. *Addict Behav.* 2013;38(4):1924-1930. [Link]
18. Urbanoski KA. Coerced addiction treatment: Client perspectives and the implications of their neglect. *Harm Reduct J.* 2010;7(1):7-13.[Link]
19. Wild TC, Cunningham JA, Ryan RM. Social pressure, coercion, and client engagement at treatment entry: A self-determination theory perspective. *Addict Behav.* 2006;31(10):1858-1872. [Link]
20. Brecht M-L, Anglin MD, Dylan M. Coerced treatment for methamphetamine abuse: Differential patient characteristics and outcomes. *Am J Drug Alcohol Abuse.* 2005;31(2):337-356.[Link]
21. Prendergast M, Greenwell L, Farabee D, Hser Y-I. Influence of perceived coercion and motivation on treatment completion and re-arrest among substance-abusing offenders. *J Behav Health Serv Res.* 2009;36(2):159-176.[Link]
22. Addiction NC on, (CASA) SA at CU. Crossing the Bridge: An Evaluation of the Drug Treatment Alternative-to-Prison (DTAP) Program. 2003.[Link]
23. Gossop M, Marsden J, Stewart D, Lehmann P, Strang J. Methadone treatment practices and outcome for opiate addicts treated in drug clinics and in general practice: results from the National Treatment Outcome Research Study. *Br J Gen Pr.* 1999;49(438):31-34.[Link]
24. Morgan HW. *Drugs in America: A social history, 1800-1980.* Vol. 1017. Syracuse University Press; 1981.[Link]
25. Esmaili I, Ghiasi M, Najafi L, Shah Hosseini R. The impact of methadone treatment on quality of life of prisoners in province of Tehran. *Police Management Studies.*2011; 7(1):76-86.[Persian].[Link]